

*Сафронова А.В., викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін Криворізького факультету ДДУВС*

**БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА І ОСВІТНІ ПОСЛУГИ
ЯК ДЕТЕРМІНАНТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧАЛЬНОГО
ЧИННИКУ ЗРОСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВИ**

Актуальність проблеми. Теоретико-методологічні проблеми правових відносин у галузі освіти, психолого-педагогічні питання і мотивація дотримання норм законодавства на виконавчому та особистісному рівнях кожним суб'єктом правових відносин потребують уважного вивчення і прийняття відповідних рішень.

Стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не задовольняють потреби суспільства. Актуальними завданнями залишаються збереження і поширення кращих традицій національної системи освіти, забезпечення доступності здобуття якісної освіти для всіх громадян та входження вітчизняної системи освіти в освітній і науковий простір Європи.

Удосконалення системи освіти та підвищення якості професійної підготовки фахівців в Україні – визначальна соціокультурна проблема, вирішення якої полягає в приведенні освіти у відповідність до нових соціально-економічних вимог, визначенні пріоритетних напрямів освітньої політики, стратегії і тактики дій відповідно до потреб суспільства і ресурсів держави, створенні освітянських програм, необхідних для послідовного економічного і соціального розвитку суспільства, а також індивідуального культурного самовираження особистості в суспільстві.

Нові умови суспільного розвитку потребують змін у підготовці до реалізації можливостей професійної діяльності спеціалістів, підвищують вимоги до якості освіти, її інформатизації, професійної підготовки та управління якістю навчальних програм, методики викладання і діагностики професійних якостей спеціалістів усіх категорій, технічних засобів передачі інформації.

Освіта і наука є підвалинами людського розвитку та прогресу суспільства, які забезпечують індивідуальний розвиток особистості, майбутнього фахівця, творять інтелектуальний, духовний та виробничий потенціал суспільства. Освіта – це стратегічний ресурс соціально-

економічного і культурного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

В Україні здійснюються кроки щодо забезпечення прискореного, випереджального інноваційного розвитку освіти, а також створюються умови для самоствердження та самореалізації особистості протягом життя. Систему концептуальних ідей і поглядів на стратегію та основні напрями розвитку освіти визначає Концепція розвитку освіти в Україні.

Мета дослідження: розглянути концепцію безперервної освіти (або освіти упродовж усього життя) в контексті стратегічного ресурсу соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Аналіз публікацій проблеми: успішний розвиток економіки і вирішення соціальних проблем (зниження безробіття і рівня бідності) значною мірою залежить від того, наскільки професійна освіта, що здобувається, відповідає сучасним потребам ринку праці. Практика розвинених, і трансформаційних країн показує, що питання фінансування системи професійної освіти, забезпечення її високої якості і відповідності потребам ринку праці не можуть бути вирішені без тісної взаємодії держави і бізнесу. Які форми партнерства пропонує міжнародний і вітчизняний досвід? Які передумови необхідні для того, щоб це партнерство ефективно вирішувало поставлені перед ним завдання? Як розвиток партнерських відносин впливає на роль держави в розвитку сфери освіти? Як можна стимулювати розвиток партнерства бізнесу і держави у сфері освіти в Україні?

Обговоренню цих проблем присвячена дана праця.

Творча дискусія ще не завершена. Ми запрошуємо всіх зацікавлених висловити неупереджені думки, які відповідають цьому гучному виклику сьогодення.

I. Освітні послуги як детермінанта конкурентоспроможності людського капіталу

Виклад основного матеріалу дослідження: динамізм суспільного життя, оновлення технічного базису призвели до зміни ролі і місця людини у суспільно - відновлюваному процесі. Донедавна пильна увага приділялася питанням ефективного використання робочої сили. Теоретична концепція неоекономіки привернула увагу спільноти до проблеми створення якісно нової робочої сили у вигляді інноваційного людського капіталу.

Згідно теорії людського капіталу пояснюється вплив освіти на економічне зростання, статево - вікові відмінності в оплаті праці, економічна нерівність, що передається з покоління до покоління.

Натомість, згідно теорії фільтра, найбільш дослідженої А. Бергом, яка виступає інструментом сортування людей за рівнем їхніх здібностей, більш висока продуктивність, у теорії фільтра, пов'язується не з отриманням працівниками освіти, а з їхніми особистими здібностями, завдяки яким людина може отримати більш якісну освіту. У теорії фільтра освіта виступає для суспільства сигналом щодо здібностей її носія.

Хоча аргументи теорії фільтра недостатньо переконливі, ця теорія примушує з більшою обережністю ставитися до висновків і рекомендацій, що надаються теорією людського капіталу. На мій погляд, ці теоретичні концепції варто розглядати не стільки як протилежні та суперечливі, скільки як взаємодоповнюючі підходи: теорія фільтра зосереджена на людині та працівникові як на суб'єкті попиту на ринку праці, а у теорії людського капіталу суб'єктивні характеристики особистості представлені з точки зору пропозиції на ринку праці. Одночасно кожна з цих теорій не применшує ролі освіти для підвищення конкурентоспроможності людини на ринку праці або людського капіталу на усіх рівнях його формування.

Розвиток освітянської сфери потребує виваженої державної інвестиційної політики. На сьогодні проблема реформування системи освіти виходить на перший план, пропонується безліч механізмів вирішення проблем функціонування освітянської галузі та підвищення якості освіти.

Оскільки освіта виступає одночасно як суспільне, так і приватне благо, необхідно здійснити оптимізацію структури видатків на освіту за суб'єктами цього ринку, тобто визначити обсяги державного фінансування за рахунок населення. Ці норми мають бути науково обґрунтованими та законодавчо встановленими.

Вища школа в Україні насамперед зорієнтована на задоволення освітніх потреб особистості, відновлення національних освітніх традицій і примноження досвіду, відтворення інтелектуального духовного потенціалу нації, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, становлення державності та демократії в суспільстві, забезпечення ринку праці висококваліфікованими фахівцями. Ядром необхідного процесу змін у цій системі в Україні має стати, насамперед, залучення підприємств до освіти.

На ринок праці фахівець виходить зі своїм, дуже специфічним, "товаром" - професією, рівнем кваліфікації, майстерністю. На ринку праці "товар" не може бути "непроданим" тривалий час, тому що мова йде про професійну кваліфікацію й знання, які швидко застарівають. Тому, на мій погляд, сьогодні важливим стає не опанувати престижну професію, і навіть не певну професію, що користується попитом на

ринку праці, а досягти певного освітнього й культурного рівня, опанувати певні компетенції, щоб бути конкурентоспроможними на ринку. У цьому випадку якість “товару” буде відповідати вимогам “споживача” - ринку праці й роботодавця.

Сучасний роботодавець зацікавлений у такому працівникові, який, насамперед, уміє думати самостійно й вирішувати різноманітні проблеми; має критичне й творче мислення, володіє багатим словниковим запасом. Крім того, конкурентоспроможний фахівець повинен мати певні особистісні якості, зокрема:

- адаптаційну гнучкість в мінливих життєвих ситуаціях, самостійність у здобутті знань, застосуванні їх на практиці для вирішення різноманітних проблем;
- критичне мислення, уміння побачити виникаючі в реальному світі проблеми й пошук шляхів раціонального їхнього вирішення, використовуючи сучасні технології;
- усвідомлення, де і яким чином придбані ним знання можуть бути застосовані в навколишній дійсності;
- здатність до генерування нових ідей, творчість мислення;
- грамотність у роботі з інформацією;
- комунікабельність, контактність в різних соціальних групах, уміння працювати спільно в різних областях, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходити з них;
- розвиток моральності, інтелекту, культурного рівня.

Очевидно, що система навчання, орієнтована на формування тільки професійних якостей, не може виконати замовлення сучасного суспільства. Нова якість підготовки фахівців з різними рівнями професійної освіти вимагає інших критеріїв його оцінки. Дотепер вважається, що якщо випускник продемонстрував відмінні знання, та якість його підготовки вище. Це так, але лише частково. Сучасні наукові дослідження підтверджують, що успіх у фінансовому розумінні лише на 15 % обумовлений знаннями своєї професії, а на 85 % - умінням спілкуватися з колегами, схилити людей до своєї точки зору, рекламувати себе й свої ідеї, тобто з особистими якостями й здібностями. Реальна практика й життя демонструють, що найчастіше успіху в соціальній і професійній кар’єрі домагаються далеко не випускники з «червоним дипломом», а ті студенти, які проявляли активність, реалізують себе в різних видах діяльності: суспільної, економічної, культурної, комунікативної, наукової тощо. Навчальна діяльність – лише одна з них.

Тому питання про критерії якості підготовки фахівців – ключове, визначальне щодо спрямованості освітнього процесу в навчальному

закладі. Щоб реально вирішувати завдання орієнтації освіти на формування нової якості підготовки майбутнього фахівця, необхідно ввести в критерії оцінки якості освіти поряд зі знаннями й інші параметри.

Таким чином, проблема нагромадження конкурентоспроможного людського капіталу фахівців різних рівнів професійної підготовки об'єктивно вимагає пошуку нових форм та методів організації навчального процесу. У навчальному процесі усе більше застосовуються активні методи навчання, стимулювання студентів освоювати й активно використовувати сучасні технології при аналізі, оцінці й рішенні конкретних ринкових проблем і практичних ситуацій. Все це дозволяє студентам розвивати аналітичні навички, обґрунтувати ухвалення рішення, аргументовано захищати свою позицію в дискусіях. Конкурентоспроможний людський капітал характеризується, насамперед, адаптаційними концепціями до можливих ринкових змін. Все вищезазначене вимагає вдосконалення змістовної частини освітнього процесу на принципах випереджувальної освіти, яка спрямована на формування у фахівців готовності до отримання нових універсальних знань, що є предметом подальших досліджень.

II. Безперервна освіта і контексті завдань людського розвитку та економічного відродження України

У сучасному світі знання, інформація стрімко поповнюється, способи виробництва і взагалі спосіб життя змінюються дуже швидко. Традиційна базова формальна освіта, яка здобувається на початку життя, тепер уже в принципі не може забезпечити людину на все життя знаннями, вміннями, навичками та якостями, що будуть необхідні їй для ефективного виконання соціальних функцій. Прийнята практично всіма розвинутими країнами концепція безперервної освіти (або освіти упродовж усього життя) висуває на визначальні позиції в основних напрямках соціально-економічного розвитку сучасного світу освіту дорослих.

У відповідності до концепції безперервної освіти (або освіти упродовж усього життя) перманентний процес набуття знань, навичок, досвіду, життєвої мудрості людиною не закінчується у молодому віці з отриманням диплому про освіту, а триває протягом всього свідомого життя. Схему сучасної системи безперервної освіти в Україні та характеристику основних її етапів наведено в роботі "Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки" [2, с. 106]. Лише зазначимо, первинною називається освіта та професійна підготовка, яку людина здобуває до виходу на ринок праці. Освіта та професійна підготовка, що здобувається вже після початку трудового життя, узагальнено називається освітою дорослих. Межа між цими двома

складовими визначається саме початком трудової діяльності, а не віком людини і не тривалістю навчання.

Хочемо також застерегти від спрощеного розуміння безперервної освіти лише як суми первинної освіти та освіти дорослих. Концепція освіти впродовж усього життя передбачає формування "суспільства, яке навчається", яке не поділяє життя людей на три відокремлені етапи: навчання, трудова діяльність, пенсія. Виробничі, навчальні й суспільні функції людей дедалі тісніше переплітаються, і навчання в усьому процесі життя відіграє дедалі більш значущу роль. Освіта дорослих перетворюється на визначальний соціальний інститут з розв'язання важливих соціальних, економічних, політичних, освітніх, морально-виховних проблем сучасного суспільства. Не випадково під егідою ООН у Гамбурзі в 1997 році було проведено Міжнародну конференцію з проблем освіти дорослих. Конференція у своїй декларації рекомендувала урядам усіх держав вважати освіту дорослих одним з пріоритетів державної політики.

Освіта дорослих сприяє задоволенню важливих потреб особи, підприємства, суспільства, держави: особи – у самовдосконаленні, в адаптації до стрімких змін соціальних, економічних, політичних, морально-психологічних умов життя; підприємства – у забезпеченні конкурентних переваг за рахунок високої якості робочої сили; суспільства – у формуванні соціально активних, свідомих, адаптованих до реалій життя, законотворчих ініціативних громадян, орієнтованих на загальнолюдські цінності; держави – у підготовці компетентних, соціально відповідальних, продуктивних працівників, здатних вивести країну на високий рівень соціально-економічного та культурного розвитку.

Отже, головною метою освіти дорослих є формування громадян, які активно, компетентно й ефективно беруть участь в усіх сферах суспільного життя. Ця мета досягається шляхом задоволення конкретних освітніх потреб дорослих, які можна звести до кількох груп, що визначають основні завдання освіти дорослих: одержання загальної середньої освіти (для тих, хто її до того не мав); духовний розвиток особи; здобуття і/або вдосконалення професійних знань та навичок; свідоме, грамотне підтримання і поліпшення здоров'я, здоровий спосіб життя; покращення сімейного життя, міжособистісних стосунків; свідома участь у громадському житті; змістовне, корисне, приємне проведення вільного часу.

На цій основі освіта дорослих може забезпечити задоволення потреб держави і суспільства у конкурентоспроможних працівниках, свідомих законотворчих громадянах, патріотах своєї країни, високоморальних членах суспільства. Завдяки своїй гнучкості,

оперативності, відносно невеликим витратам, освіта дорослих є тією сферою освітньої практики, що сприяє ефективному розв'язанню політичних, соціальних, інформаційних, економічних, технологічних, культурних проблем суспільства в умовах нестачі коштів, матеріальних засобів, часу, кадрів.

Нині в нашій країні склалося кілька різновидів освіти дорослих:

1) формальна освіта дорослих - загальна середня освіта в різних формах, професійно-технічна, базова і повна вища освіта, післядипломна освіта (аспірантура, докторантура, підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців і професіоналів у відповідних навчальних закладах);

2) неформальна освіта дорослих - професійно спрямовані та загальнокультурні курси навчання найрізноманітніших форм.

Усіма формами освіти дорослих охоплено значну частину населення країни, однак ефективність цієї сфери освіти за останні роки суттєво зменшилась. Під впливом кризових явищ різко скоротилась відомча система підвищення кваліфікації, практично зведено до мінімуму колись загальнодоступні програми товариства "Знання", зменшується частка осіб, котрі одержують освіту "без відриву від виробництва", недостатньо розвинута внутрішньофірмова підготовка персоналу. Але потрібно підкреслити, що за роки незалежності відбулося значне розширення наукової підготовки кадрів в аспірантурі та докторантурі.

Розвиток ринкових відносин відкриває широкі можливості для нових видів діяльності, потребує зміни трудового менталітету населення країни, що можливо досягти лише за допомогою освіти дорослих, яка постійно вдосконалюється. Розвиток різноманітних форм власності, виникнення різноманітних політичних партій та громадських рухів, нові можливості і форми участі в суспільному житті змушують людину сприймати й опрацьовувати набагато більший і дедалі зростаючий обсяг найрізноманітнішої інформації, свідомо і відповідально виробляти свою власну позицію у значно ширшому, ніж раніше, колі питань суспільного життя. У цьому людині може і має допомогти розвинута система освіти дорослих. Перепрофілювання багатьох підприємств, зміна галузевої структури зайнятості, скорочення збройних сил та інші процеси призводять до вивільнення значної частини дорослого населення. Єдиний шлях працевлаштування та соціальної реінтеграції цих працівників - перепідготовка їх для інших видів діяльності, яка може здійснюватися в системі освіти дорослих. Це дає і економічний, і соціальний ефект. Загальноосвітова тенденція збільшення частки осіб похилого віку в загальній чисельності населення і серед зайнятих економічною діяльністю робить актуальним розширення можливостей

для навчання їх, тобто розвиток тієї складової освіти дорослих, яка у світі зветься навчанням людей третього віку. Дедалі важливішою стає освіта осіб так званих маргінальних груп населення - переселенців, засуджених, інвалідів та інших для забезпечення їхньої соціальної захищеності. Тобто освіта дорослих має виконувати і цю функцію.

У перехідний період відбувається зміна (нерідко докорінна) усталених морально-психологічних норм життя як усього суспільства, так і окремих колективів, сімей, осіб. У зв'язку з цим потребує уваги суспільства проблема виховання патріотизму, пізнання вітчизняної історії, вдосконалення знань української мови, поваги до прав громадян, дотримання законів, зміцнення сім'ї, збереження довкілля, попередження антисоціальної поведінки, утвердження здорового способу життя тощо. Відповідно постає питання громадянського виховання не лише підростаючого покоління, а й дорослих людей, що зумовлює необхідність забезпечення доступу широких мас населення до сучасних гуманітарних та суспільних знань.

Викладене тісно пов'язано з проблемою задоволення дедалі зростаючих потреб людей у всебічному розвитку власної особи, які заслуговують найширшої суспільної підтримки. У наш час саме високорозвинена, високопрофесійна і високоморальна особа стає центром і метою суспільного та економічного прогресу, і, відповідно, задоволення її індивідуальних освітніх потреб набуває пріоритетного значення. Навчання дорослих, таким чином, набуває великого значення і задля самовдосконалення особи.

Освіта дорослих охоплює значну частину споживачів освітніх послуг у сфері як формальної, так і неформальної освіти. Нині тисячі дітей шкільного віку з різних причин (переселення, бідність, стихійні лиха тощо) не ходять до школи, внаслідок чого зменшується рівень грамотності населення і зростає потенційний контингент некваліфікованої робочої сили з низьким освітнім рівнем. Розвиток і соціальна інтеграція цієї категорії населення можливі лише через систему освіти дорослих.

Окреме велике значення має підвищення кваліфікації та перепідготовка значної частини зайнятих працівників, а також демобілізованих військовослужбовців, безробітних, звільнених після відбуття покарання, вилікуваних від затяжних хвороб (наприклад, від наркоманії).

Хоча важливість і велике значення освіти взагалі й освіти дорослих зокрема ніким не заперечується, в нашій країні поки що не вироблено цілеспрямованої державної політики в цій галузі, у зв'язку з чим виникають труднощі і проблеми:

- *Немає нормативно-правової бази.* У законі України “Про освіту” не розглядається поняття “освіта дорослих”. Разом з тим, у більшості розвинутих країн прийнято законодавчі акти стосовно освіти дорослого населення чи як окремі закони, чи як частини загальних законів про освіту, і вони реалізуються на практиці. У межах такого законодавства створюються умови для практичного застосування різноманітних механізмів економічної та громадської підтримки і заохочення як громадян, які продовжують навчання в дорослому віці (персональне кредитування), так і підприємств, що інвестують кошти у розвиток персоналу, та організацій, що проводять таке навчання.

- *Практично немає організаційної структури.* У розвинутих країнах освіта дорослих розглядається і функціонує як особлива та відносно самостійна сфера освітніх послуг. У нашій країні всі форми навчання дорослих, що є в реальній дійсності, організаційно і адміністративно перебувають у різних підпорядкуваннях, відірвані одна від одної і не об’єднані державною політикою, відповідними управлінськими та координуючими структурами і науково-методичними принципами організації навчання.

- *Недостатньо розвинуто теоретичні основи освіти дорослих та практичне застосування їх.* Теоретичну базу навчання дорослих у розвинутих країнах становлять концепції освіти дорослих. Навчання дорослих ґрунтується на специфічних принципах, що відрізняються від традиційних педагогічних, і має на Заході вже давні традиції та багату історію. У нашій країні наука про освіту дорослих - андрогогіка лише розвивається, і на практиці майже все навчання дорослих поки що ґрунтується на традиційних педагогічних принципах, а це суттєво зменшує ефективність цієї роботи. У багатьох країнах для навчання дорослих використовуються спеціальні технології, що враховують соціально - психологічні особливості тих, хто навчається. В Україні, як правило, застосовується традиційна педагогічна технологія навчання, розроблена на основі навчання дітей. Практично в усіх країнах з розвинутою системою освіти дорослих навчання ґрунтується на спеціальних, розроблених саме для різних контингентів дорослих навчально-методичних матеріалах. У нас такі навчально-методичні матеріали поки що велика рідкість. Наукові дослідження в галузі освіти дорослих, розробка педагогічних, економічних, соціальних, технологічних та інших проблем освіти дорослих, яким приділяється значна увага у світі, в нашій країні ще недостатні.

- *Не організовано систему підготовки спеціалістів для галузі освіти дорослих.* Викладачі, котрі проводять навчання з дорослими в Україні, не мають спеціальної андрогогічної підготовки. В кращому разі

це викладачі вищих закладів освіти, але, як правило, особи з педагогічною освітою, або практики, що не мають педагогічної освіти. У розвинутих країнах до контингенту андроґогів, тобто до осіб, які працюють з дорослими студентами, окрім викладачів, входять ще й консультанти, т'ютори, методисти, управлінці, співробітники інформаційно-орієнтаційних служб, організатори навчання дорослих на виробництві та інші. Таких спеціалістів у нашій країні немає, і не провадиться їх підготовка.

• *Немає інформаційної підтримки освіти дорослих.* Мало використовуються комп'ютерні технології пошуку інформації і така прогресивна для освіти дорослих форма навчання з використанням інформаційних технологій, як дистанційна освіта. Магістральний напрям розвитку освіти дорослих у нашій країні – створення могутньої, самостійної сфери освітніх послуг з певними системоутворюючими характеристиками. Створення такої системи освіти дорослих як складової частини безперервної освіти треба зробити головним завданням державної політики в галузі освіти на сучасному етапі.

Основними рисами системи освіти дорослих, що відповідає новим соціально-економічним умовам і потребам розвитку сучасного суспільства, мають стати: державно-суспільний характер; тісні зв'язки з іншими системами сфери безперервної освіти; розвиток на ґрунті науки про навчання дорослих – андроґогіки; подальший розвиток ринку освітніх послуг; розвиток і поєднання різноманітних організаційних форм управління – (законодавчої, адміністративної, економічної, едукологічної), забезпеченість спеціально підготовленими кадрами (викладачами, консультантами, адміністраторами, тьюторами, розробниками програм навчання та іншими).

На мою думку, основними напрямами розвитку освіти дорослих в Україні є:

1. *Створення і розвиток законодавчо-нормативної бази освіти дорослих.* Необхідно розробити і прийняти закон України про освіту дорослих, який би передбачав: інституціоналізацію освіти дорослих як самостійної і провідної сфери розвитку всієї освіти в країні; економічне забезпечення створення, функціонування та розвитку освіти дорослих за рахунок виділення коштів державного бюджету, підприємств, суспільних фондів та організацій, служби зайнятості; економіко - правове забезпечення діяльності навчальних закладів сфери освіти дорослих; юридичні, соціальні, економічні аспекти процесу навчання дорослих (оплата, кредити, права й обов'язки учасників процесу навчання, стандарти, економічні й соціальні результати тощо); узгодженість з іншими законодавчими актами України, а також із законами інших країн у галузі освіти дорослих. Дію цього закону треба забезпечити

прийняттям ряду підзаконних актів.

2. *Формування організаційної структури сфери освіти дорослих.* Потрібно розробити основні параметри організаційної структури сфери освіти дорослих.

2.1. Освітні заклади і структурні підрозділи. Сфера освіти дорослих має включати державні, громадські, приватні форми навчання дорослих, різноманітні як за структурою, так і за пропонованими програмами навчання. Поряд з уже функціонуючими вечірніми, середніми школами, центрами освіти дорослих, народними університетами, різноманітними курсами необхідно створювати нові організаційні форми освіти дорослих. Слід ширше залучати підприємців, громадські організації й об'єднання (товариства "Знання", "Просвіта", педагогічні об'єднання тощо), які використовують навчально-просвітницькі методи роботи, до створення на умовах соціального партнерства змішаних державно-громадських та державно-приватних форм навчання дорослих.

2.2. Управління. Сфера освіти дорослих у сучасних соціально-економічних умовах може і має працювати відповідно до потреб ринку: попит визначає пропозицію. Слід орієнтуватися на задоволення потреб окремих людей, соціальних груп, громадських інститутів, держави, суспільства в цілому. Окремим важливим соціальним питанням залишається формування свідомого і платоспроможного попиту мас населення на послуги освіти. При цьому необхідно застосовувати різноманітні ефективні форми управління освітою дорослих: законодавчі, адміністративні, економічні, едукологічні (безпосередньо пов'язані з освітою). Для цього потрібне створення в структурі Міністерства освіти і науки України відповідного управління, а в місцевих адміністраціях - спеціальних відділів і рад. Координацію діяльності цих структур можна покласти на громадський національний комітет освіти дорослих України. З метою забезпечення належної якості програм формальної освіти дорослих необхідно передбачити відповідні служби акредитації та сертифікації.

2.3. Маркетингова і консультативна інфраструктури. Для визначення освітніх потреб конкретних людей, їхніх груп, підприємств, організацій, державних структур потрібні постійні спостереження і дослідження, а також інформування й орієнтація потенційних споживачів на ринку освітніх послуг. Тому необхідне створення служби інформування й орієнтації населення у сфері освітніх послуг, яка б виконувала ці функції.

2.4. Інформаційне забезпечення. Сфера освіти дорослих не може ефективно функціонувати і розвиватися без створення баз даних, забезпечення сучасною технікою інформаційних потоків, використання

комп'ютерних технологій, включаючи Інтернет. Однією з найважливіших складових інформатизації сфери освіти дорослих є поширення дистанційних форм навчання, що дозволяє зробити освіту відкритою, безмежною, загальнодоступною.

3. *Розвиток теоретичної і науково-методичної бази.* Освіта дорослих має ґрунтуватися на теорії навчання дорослих - на андрагогії, концепції вільного, відкритого навчання, розвиватися в руслі безперервного навчання людини протягом усього життя, спиратися на психологію навчання дорослих. Основною технологією слід зробити технологію освіти дорослих на базі андрагогічної моделі навчання з використанням навчально-методичних матеріалів, створених спеціально для дорослих, з урахуванням їхніх вікових та соціально-психологічних особливостей. Важливе значення має створення належного програмного забезпечення для впровадження дистанційної освіти та інших форм використання інформаційних технологій. Для розробки теоретичних, методологічних, технологічних, науково-методичних основ освіти дорослих необхідно розгорнути масштабні фундаментальні і прикладні дослідження проблем освіти дорослих, андрагогіки, психології навчання дорослих, підготовки кадрів спеціалістів-андрагогів.

4. *Підготовка кадрів.* Необхідно встановити перелік і закріпити у правових нормах функціональні обов'язки спеціалістів, зайнятих у сфері освіти дорослих, у тому числі викладачів, консультантів, тьюторів, адміністраторів та управлінців, співробітників інформаційно - орієнтаційної служби, соціальних працівників, співробітників реабілітаційних закладів та ін. У них має бути андрагогічна підготовка виконання своїх функцій. У зв'язку з цим необхідно організувати базову підготовку, систематичну перепідготовку і підвищення кваліфікації спеціалістів-андрагогів різних напрямів та рівнів.

5. *Проведення державно-громадських заходів.* Для успішного розвитку освіти дорослих в Україні належить організувати регулярне проведення державно-громадських заходів, спрямованих, по-перше, на розвиток конкретних форм навчання дорослих і, по-друге, на пропаганду *ідей* безперервної освіти, постійного самовдосконалення людини протягом усього життя. Слід домагатися зростання ролі державних, місцевих органів управління, підприємств та організацій усіх форм власності, приватних осіб у проведенні на умовах соціального партнерства громадсько-державних заходів з розвитку освіти дорослих в Україні.

6. *Міжнародне співробітництво.* Здійснення будь-якого великого соціального проекту в наш час не можливе лише в межах однієї країни зусиллями лише національних організацій. Тому для успішного розвитку освіти дорослих в Україні потрібно розвивати широке співробітництво з

міжнародними неурядовими організаціями, з Європейською асоціацією освіти дорослих, з національними організаціями та закладами інших країн у межах як багатосторонніх проєктів, так і двосторонніх угод. Національний комітет освіти дорослих України міг в координувати цю діяльність.

Вжиття перелічених та інших можливих заходів стане могутні імпульсом розвитку освіти дорослих, яка може і має відіграти важливу роль у досягненні добробуту і процвітання нашої країни.

III. Підвищення ефективності вищої освіти – визначальний чинник зростання соціально-економічного потенціалу держави

За останній рік наше суспільство суттєво наблизилось до стану, коли основними цінностями все більшою мірою становлять людський капітал, отримання знань та уміння їх ефективного використання, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Впевнені, що освіта і наука мають бути в авангарді цих процесів, оскільки саме вони формують інтелектуальні ресурси нації.

Запровадження нових навчальних програм і технологій навчання, розширення доступу молоді до безплатної вищої освіти та наукових досліджень, поліпшення рівня соціального захисту всіх учасників навчально-виховного процесу безперечно стало вагомим внеском освітан у реалізацію політики соціально-економічного зростання держави.

Разом з тим це вимагає від нас подальших колективних зусиль щодо забезпечення відповідності вітчизняної вищої освіти європейським стандартам та успішного входження до єдиного європейського освітнього простору як рівноправного партнера.

Яка участь кожного вищого навчального закладу в реалізації цих завдань?

По-перше, слід зазначити, що для вищої школи необхідне відкриття діалогу колективів і керівників вищих навчальних закладів з керівництвом держави, роботодавцями, громадськістю та зарубіжними партнерами.

Проблеми вищої освіти, шляхи їх розв'язання були предметом обговорення на підсумковій колегії МОН та Всеукраїнському педагогічному форумі за участю Президента України, Всеукраїнському форумі “Трудовий потенціал та перспективи його розвитку”, регіональних нарадах ректорів, круглому столі “Ринок освітніх послуг та ринок праці” тощо.

По-друге, збільшення фінансового забезпечення освіти як у відсотках, так і в абсолютних показниках.

По-третє, суттєвих змін зазнала вступна кампанія. Запровадження тестових вступних випробувань, залучення до роботи апеляційних комісій вчителів та представників органів місцевої влади,

відповідальніше ставлення керівників навчальних закладів до організації роботи приймальних комісій. Забезпечити більш високий рівень відкритості, прозорості та об'єктивності вступних випробувань.

По-четверте, створити умови, щоб студентська наука у більшості університетів стала невід'ємною складовою навчального процесу.

Висновки. Нам треба відверто, критично і конструктивно обговорити недоліки, проблеми, що мають місце у вищій школі, і вже з європейських позицій, як країни – учасниці Болонського процесу, визначити конкретні етапи та шляхи розвитку вищої освіти України.

При цьому слід зауважити, що Болонський процес є важливим механізмом узгодження, взаєморозуміння, оптимізації відносин між країнами та їх освітніми системами. Проте, реформування та модернізацію національної вищої освіти необхідно здійснювати у двох площинах:

- 1) у площині національної стратегії соціально-економічного розвитку України;
- 2) у площині європейської співпраці.

Список використаної літератури:

1. Грішнова О.А. Людський розвиток: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.

2. Грушнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Знання, КОО, 2001. – 254 с.

3. L'education au XXI siècle: L'education pour tous toute au long de la vie//Futuribles.P., 2000. N250. P. 5-21.

4. Витрати і ресурси домогосподарств України (заданими вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) 2003 рр. / Стат. збірник. - Держкомстат України. - 446 с.

5. Витрати і ресурси домогосподарств України (заданими вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) 2004 рр. / Стат. збірник. - Держкомстат України; Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) 2005 рр. / Стат. збірник. - Держкомстат України.

6. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Лібанової Е.М. - К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Державний комітет статистики України, 2006. - 472 с.

7. Сайт Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua/education).